ədalət.- 2022.- 21 may.- S.6.

REGİON POEZİYASI

Nizaməddin ŞƏMSİZADƏ

(əvvəli ötən sayımızda)

Elçin Məlhəmli - 1960-cı il şairlər yurdu Şamaxıda anadan olub. Onun bir arzusu var:

Qeybdən gəlir sözüm
Alım misraya düzüm
Bu dünyaya şeirlə
Söz ilə düşsün izim.

Bu qoca dünyaya şeirlə, sözlə iz salmaq olduqca çətin, fəqət humanist bir niyyətdir. Elçin Məlhəmli görəsən bunu bacaracaqmı, onu gələcək göstərəcək. İndi isə Elçin adı Vətənlə bir çəkilən, vətənin rəmzi olan Azərbaycan bayrağından yazır:

Qəlbimdə Vətən adlı
Közüm yandırır məni
Hər tərəfi doğranıb
Dözüm yandırır məni.

Dərbənd, Borçalı, Zəngilan,
Kərkük, Şuşa, İrəvan
Tariximdən boylanan
İzim yandırır məni.

Bu misralar Elçin Məlhəmlinin mənə bağışladığı "Üşüdür dünya məni" (2020) şeirlər kitabında yer alır. Şairin qəlbində "səngərin o üzündə qalan dağların dərdi" poetikləşib.

Elçin Məlhəmli dərdə, işğala, kədərə dözməyi qəbul etmir, ulu babası Mirzə Ələkbər Sabir deyirdi: "Ağladıqca kişi qeyrətsiz olar". Bəs nə etməli:

Aşıq qardaş bəsdi çaldın "Dilqəmi"
Köklə sazı, al sinənə, "Misri" çal.
Damarında donan qanım qaynasın
Gəlsin artıq qəhrəmanlıq əsri, çal.

Şairin niyyəti çin oldu, 2020-ci ilin 27 sentyabrında damarda donan qanımız qaynayıb coşdu, hər günü bir ilə bərabər 44 gün ərzində Ulu Xalq, Qəhrəman Ordu və Müzəffər Ali Baş Komandanın bir Yumruq kimi birləşməsi - Milli birlik sayəsində işğala əbədi son qoydu.

Ustad Aşıq Ələsgərdən üzü bəri 200 ildir ki, poeziyamız Vətənin ucalıq simvolu olan Dağları vəsf edir. Elçin Məlhəmli də bu marafona qoşulur:

Qatı duman yavaş-yavaş sürünür,
Kol dibində bənövşələr görüşür.
Yaşıl sinə al laləyə bürünür
Yamacları gül bağıdır dağların.

Şair Aşıq Ələsgərin "Qüdrətdən səngərli qalalar dağlar "ının belə incə-romantik duyğularla tərənnüm edir. Elçinin ən sevimli obrazı "Dağlar" , "Ürək və dərd"dir. O qoşma gəraylı, hətta bayatı tərzində yazdığı lakonik şeirlərlə qəlblərdə yatan mübhəm duyğuları riqqətə gətirir.

Kitabını adlandırdığı "Üşüdür dünya məni" şeirində SÖZ-dən bacarıqla istifadə əyaniləşib:

Ürəyim yaman sınıb
Kənar dur kəsər səni
Sonra heç cür ovunmaz
Yazsam yüz əsər səni.

Gəzmə şüşə üstündə
Şüşəm kəsir özümü
Ürəkdən qan süzülür
Hardan tapım dözümü.

Üzüldüm dərd içində
Nə qədər leysan olar
Üşüdür dünya məni
Üstümə torpaq çəkim.

Duyğusal insan (şair!) kədəri dünyanın faniliyi və amansızlığı, romantik duyğuların göy qurşağı kimi əlvan rəngi, xalq deyim tərzi burada sadə və aydın tərzdə poetik don geyinib...

"Region poeziyası"nı biz şeirin növü, yaxud poetik və estetik keyfiyyəti kimi işlətmirik. Bu ədəbi anlayış deyil - coğrafi anlayışdır.

Harada meydana gəlməsindən, yazılmasından asılı olmayaraq şeir şeirdir, ya da şeir deyil, qeyd etdiyimiz kimi, nəzmlə şeiri qarışdırmaq olmaz.

Bəs müasir Azərbaycan şeir prosesinin, o cümlədən Region poeziyasının nə kimi əsas qüsur və nöqsanları var? Onları hələlik ümumi şəkildə aşağıdakı kimi təsnif etmək olar:

1. AYB-nin Bədii Ədəbiyyatı Təbliğ bürosunun iş yarıtmazdır.

2. AYB-nin bölgə təşkilatları regionlarda ədəbi prosesin təşkil və idarə edə bilmir, fəaliyyətləri müasir dövrün tələbləri səviyyəsində deyil. Onların yaradıcı fəaliyyətini gücləndirmək üçün islahat aparmaq, bu işə həvəsi, ədəbiyyata sevgisi olan yeni adamlar seçilməli, onlara maaş təyin edilməli və iş tələb olunmalıdır. İldə bir dəfə bölgə təşkilatları AYB qarşısında hesabat verməlidirlər.

3. Ədəbi proses kasıb, bundan dolayı acınacaqlı vəziyyətdədir. İstedadla yazılmış şeir, nəsr və tənqid kitabları müəyyən edilərək dövlət vəsaiti hesabına çap olunmalı və istedadlı müəlliflərə qonorar verilməlidir.

4. Poeziyanı teleşouların pəncəsindən xilas etmək zamanı çoxdan çatıb.

Çox zaman istedadsız müğənnilər tərəfindən yazılan məzmunsuz şeirlər və onlara tələm-tələsik, alababat "bəstələnən" yüngül mahnılar baş alıb gedir. Belə mahnılarla çığırqan bir əda ilə tamaşaçı və dinləyicinin zövqünü zorlayan ifaçılar utanmadan özlərini sənətkar, "diva", "qızıl şlyager", "qızıl səs", "bal səs" kimi əcaib terminlərlə adlandırırlar.

Televiziyalardan söz düşmüşkən bir təzə bəlanı da qeyd edim: bu əslində antireklama çevrilən reklam faciəsidir. Reklam rolikləri həddindən artıq uzun, bəsit, yanlış və aldadıcıdır. Reklamlar etik normaları gözləmir, Azərbaycan xalqının milli mentalitetini nəzərə almır, əslində tamaşaçıları mənəvi terrora məruz qoyurlar. 40 dəqiqəlik serialın ortasında 2 dəfə 20 dəqiqəlik reklam verirlər. Müxtəlif qadın bezləri, olveys, gemoroy dərmanı - hara sürtmək lazımdı göstərilməklə "Mətanət A", "Ağdağ", "Omid", "Korolla" boyaları bizi çərlədib, Metax boruları ekrandan gözümüzə girir və s.

5. Region şairləri və nasirləri mətbuatdan uzaq düşüblər. Ümumi ədəbi prosesə qoşula bilmirlər.

6. Region poeziyasında intellektuallıq zəifdir. Müasir dövr, dahi Füzuli demişkən "elmli şeir" tələb edir.

7. Regionlarda ədəbi mühit formalaşa bilmir, hətta istedadlı şairlər belə fərdi şəkildə fəaliyyət göstərirlər. Yaradıcılığa əsas işdən əlavə - ikinci dərəcəli iş kimi baxırlar. Fəqət şairlik peşə, sənət deyil, İlahi vergisidir, o insana ya verilir, ya da ömrün boyu nəzm yazsan da verilmir, oxumaqla şair olmaq qeyrimümkündür.

8. Ədəbiyyatın əsas vəzifəsi, sözün geniş mənasında, millətin mədəni-intellektual səviyyəsini inkişaf etdirməkdir. Bu mənada müasir şeir öz vəzifəsini kifayət qədər yerinə yetirə bilmir, şeirdə yeni tarixi gerçəkliyin azərbaycanlısına, qalib və bu qələbədən dolayı qürur hissi keçirən oxucuya yeni estetik ideyalar, poetik üslub və kəşflər verə bilmir. Bütün rəğbətimə baxmayaraq oxuduğum şeirlər məni (məsələn, Əli Kərimin, Ramiz Rövşənin poeziyası kimi) heyrətləndirə bilmədi.

9. Ədəbi proses Region poeziyasının zəif inkişaf etməsində içi mən daxil ədəbi tənqidin də günahı var. Etiraf edim ki, biz tənqidçilər bölgələrə lazımi diqqət yetirməmişik, müzakirələrə, yaradıcı mərasimlərə, ədəbi mübahisələrə səbəb ola bilən yaradıcılıq problemləri və ədəbi-bədii inkişafın prioritetləri ilə bağlı məsələlər qaldırmamışıq.

Bizə adətən çoxmillətli xalq deyirlər. Və biz buna vərdiş etmişik, hətta bununla qürur duymuşuq. Fəqət, "Çoxmillətli xalq olmur. Çoxmillətli ölkə olur. Xalq elə millət deməkdir. Azərbaycanın əsas xalqı Azərbaycan türkləridir. Ölkəmizdə yaşayan başqa xalqlar Türkçülüyümüzü öyrətməli, bilməli, ona hörmət etməlidir. Türkçülük Ölkəmizdə yaşayan bütün xalqların sərvəti olmalıdır" (Asif Əfəndiyev).

Biz də XX əsrin böyük filosofu Asif Əfəndiyevin fikri ilə razıyıq. Mən dəfələrlə yazmışam: Türkçülük mənim idealım, Azərbaycançılıq məfkurəmdir. Azərbaycançılıq türkçülüyün "vətən əxlaqı" müstəvisində dərkidir. Təqdirəlayiqdir ki, Azərbaycanın region poeziyası milli əxlaq kimi vətən əxlaqını tərənnüm edir. Vətənçilik, vətən əxlaqı bizim mənəviyyatımızın və onun ifadəsi olan Poeziyamızın ideya qaynağı, bədii-fəlsəfi axtarışların əsas təkamül istiqamətidir. Bütöv Azərbaycan idealı, Qarabağ problemi, Təbriz, Göyçə-İrəvan, Borçalı, Dərbənd kimi əsirlikdə olan yurd yerləri poetik obraz kimi nəzərdən keçirilir. Bu kontekstdə Eldar Paşanın, Inqilab Isaqın, Elnur Baxışın (Gəncə regionu), Xanəli Kərimlinin (Naxçıvan regionu), Nəcməddin Mürvətovun, Zakir Bayramlının, Cabir Albantürkün, Məmməd Qədirin, Firəngiz Əhmədovanın (Quba regionu) şeirləri maraq doğurur.

Gəncədə yaşayan İnqilab İsaq bu regionun ən məhsuldar şairi və ziyalısıdır. Mən 20 ildən artıqdır ki, onun novator yaradıcılığını izləyirəm. O istedad və sənətkarlıqla Azərbaycanın ümumi ədəbi prosesinə qoşula, imzasını tanıda bilib. Mən onun yaradıcılığı haqqında "Gəncədən gəlirəm, yüküm şeirdi" adlı məqalə yazmışam. "Sözdən yox özgə canım" məramı ilə şeir dünyasına qədəm qoyan İnqilab "Deməyə sözüm var" (1972); "Aləm cənnətə dönsə" (2000); "Aydan axan bulaq" (2000); "Ümidə borclu dünya" (2003); "Bir çəmənin çiçəkləri" (2016); "Canım sənə desin" (2014); "Nərgizin nərgizləri" (2018); "İndi elə təkəm ki" (2019); "Savaş sevdası" (2020) kimi şeir toplularının müəllifidir. Onun rus dilində "Sükutun harayı" (2014) kitabı çap olunub. İnqilabın kitablarının sayı kimi sanballı da çoxdur. O şair kimi Beynəlxalq Rəsul Rza mükafatına (2015) layiq görülüb.

Deyirlər ki, şair həmişə özünü yazır. Bu fikir həm gerçək mənada, həm də rəmzi mənada İnqilab İsaqa daha çox aiddir. Onun şeirlərinin əsas lirik qəhrəmanı bu dünyada tək qalan - insanlar arasında tək - dünyanın təklədiyi şair özüdür. O bir şair, bir XX və XXI əsrin, ikinci və üçüncü minilliyin qovuşuq ayrıldığı tarixi dövrün Azərbaycan vətəndaşı, türk olaraq özünü həmidan yaxşı tanıyır. Hər halda onun surəti şeirlərindən belə görüşür. Bunları söyləyərkən biz şairin istedad göstəricisi olan "Sükutum içində", "Həsrətdə barışaq", "Bir qarış yurd sevirəm", "Apar məni", "Darıxan can'", "Bir ömür bağışladım", "Ömür söz davasında", "İndi haray da sözdü" və s. kimi şeirlərini nəzərdə tuturuq:

Səni xoşbəxt eyləyən
Dərdlərin keçib başa?
Məni oyaq saxlayan
Yaşa, əzabım, yaşa!

Sevinc, səadət, uğur kimi dərd, qəm, xəstəlik, ağrı əzab da insana kənardan verilmir, onun öz yaşam tərzi, mövcudluq üsuludur. Ona görə də İnqilab "Yaşa, əzabəm, yaşa" deyərək, əzablarına ömür arzulayır. Ağıllı adam üçün fəlakət də, səadət də eyni dərəcədə doğmadır, əzizdir.

Təklik faciədir. Fəqət şair təkləndikcə daha artıq dərəcədə özü olur, şairləşir. "Xalq birləşəndə, yazıçı təkləndə güclü olur" (Seyran Səxavət) əslində təklik İnqilabın ən doğma müsahibidir. Onun "İndi elə təkəm ki..." kitabının annotasiyasında deyilir, təklik arzuları könüldən aman diləyir. Gah pıçıltı kimi, gah da sükut kimi. Şair təkliyi poetik təklikdir".

Qapımı döyməyə çox da tələsmə
Peşiman olarsan günümü görüb
Mənim taleyimin bənna əlləri
Hörsə də yarımçıq bir bina hörüb.

Gözlərim yol çəkir, çıxım yoluna
Ən sıcaq arzum da xoşuna gəlsin.
Mənimlə dolanmaq dəli işidi
İnanma ağlım başıma gəlsin.

İnqilab sükutun səsini dinləməyi, təkliyin işığına doğru getməyi bacarır. "Sinəmin dağı da bir köç yeridi" deyən şair yazır:

Sönmüş ocaqların ahı kiriməz
Çınqısı enliyə dönənə kimi
Gözünə ağ, daman o qara daşlar
Ümid yeri idi dünənə kimi.

İnqilabın ən yaxşı şeirlərində "Sönmüş ocaqların ahı" gizlənir, onun şeirləri bu ahla nəfəs alır.

Ürəyim dərdlərin saxlanc yeridi
Amandı bərk tutun yerə salmayın.

Dərdi balası kimi əzizləyən, onu ürəyində bəsləyən İnqilab İsaq "Sükutun içində bitirdim sözü" deyə ən qiymətli sərvətini - SÖZü sükuta həvalə edir. O "Kipriyə yığılan odun, kiprikdən yıxılan odun" şairidir. Od ona görə doğmadır ki, onun də qəlbi od kimidir:

Gəl məni xilas eylə
Sürgünəm yer üzünə
Dərdimə susa-susa
Dərdimi de üzümə.

Yaşamaq əzabdır - bunu hamı bilir. "Sürgünəm yer üzünə" bunu ancaq şair deyə bilər. Susa-susa dərdi necə demək olar? Bımu da şair fəhm edir, çünki susmağın - sükutun dilini ancaq şair bilər, səsini ancaq şair eşidə bilir - İnqilab belə şairdir. O oxucusu ilə sükutun dilində danışır:

Yenə də çay ətəkdi
Yenə də duman axır.
Bəxtini lənətləyən
Qarıya bir qız baxır.

"Ömür söz davasıdı" şeirindəki bu lövhənin bədii-fəlsəfi mənası olduqca genişdi. Şair az sözlə belə dərin mənanı "İndi haray da sözdü" (!) şeirində də ustalıqla yaradır:

Daha haray da sözdü,
Göz yaşı ondan betər.
Deyən sözsüz danışmaq
Vaxtı, məqamı çatdı.

Mən də çoxdan səbrimə
Sükutuma adaşam.
Hünərin var gəl oxu
Son sözümdü sönən şam.

Harayın söz olduğunu, göz yaşını dinləməyi, sözsüz danışmağı, sükuta adaş olmağı sönən (yanan yox!) şamı söz kimi dinləməyi (8 misrada bu qədər metafora çox deyilmi - əhsən!) bacaran adam istedadlı deyil, bəs nədir, şairlik elə budur!

Annotasiyasında İnqilab İsaqın "Savaş sevdası" (2020) şeirlər kitabı belə təqdim olunur; "bir qəlbin poetik manifestidir. Bu poetik nümunələrdə həyat yaşantıları, tale ağrıları söz-söz, misra-misra dupdurudur. "Pıçıltı da, sükut da, haray da ömürdür".

(Ardı var)